

Toneelwerkgroep Proloog

De Klucht van meester Pathelijn

Inleiding,

De ervaringen en de reacties van het onderwijskader naar aanleiding van het instructieprogramma van vorig jaar, hebben ertoe geleid het programma van dit seizoen anders aan te pakken.

Er worden geen fragmenten meer gespeeld, maar het instructieve element wordt in de totaliteit van het toneelstuk opgenomen.

Toneel is niet zo maar een willekeurige decoratieve bezigheid of een welkome onderbreking van het leerprogramma. Het biedt de kinderen de gelegenheid om met hun totale wezen gekonfronteerd te worden met de gedachten- en voorstellingswereld van anderen. En door deze konfrontatie wordt er niet alleen een beroep gedaan op het begrijpend denken, maar ook op de fantasie, verbeeldingskracht en de uitdrukkingsmiddelen van de kinderen.

Zij verwachten een openheid. Het nog niet vooringenomen zijn maakt een directe en eerlijke reactie mogelijk. Het lijkt ons daarom niet raadzaam om de inhoud van het stuk, zoals in de informatiestencil vermeld, reeds van tevoren aan de kinderen te vertellen. De klucht van meester Pathelijn - een simpel verhaal vol leven, ondeugendheid en vooral vrolijkheid - spreekt voor zich zelf.

In de Proloog, die de bewerkers erbij geschreven hebben, worden op een komische wijze toch veel instructieve wetenswaardigheden verteld.

Kennis en inzicht van achtergronden zijn zeer belangrijk. Vandaar het bijgaand informatiemateriaal, maar we hopen, dat het op de eerste plaats een "levend verstaan" zal worden.

Toelichting

Rond het jaar 1000 beseften de priesters, dat de Latijnse kerkdienst door het gewone volk niet of nauwelijks begrepen werd. Men had behoefte aan een echt levend onderricht.

Men maakte de Biblia Pauperum: beeldhouwwerken en schilderijen die de Bijbelverhalen verbeelden.

Daarnaast bood de Roomse liturgie de gelegenheid tot dramatisering van grote gebeurtenissen, als de geboorte van Christus, Zijn dood en opstanding. Deze liturgische drama's hadden een plaats binnen het geheel van de eredienst en werden door de priesters in authentiek bijbellatijn opgevoerd in het kerkgebouw. In de 12e en 13e eeuw ging de gewone spreektaal zich vermengen met de Latijnse tekst. Leken gingen steeds meer de toneelspelers-functie van de priesters overnemen. Zo drongen wereldlijke elementen het liturgisch drama binnen; kleine profane scènes van komische aard werden ingevoegd. Deze humor nam zulke wereldlijke vormen aan, dat de voorstellingen buiten de kerk moesten worden gegeven. Veelal ging men op een verhoging op de markt spelen. Het toneel was een samensmelting geworden van de kerkelijke boodschap met vele folkloristische tradities. De graflegging van de Heiland en het begraven van de winter waren gelijkwaardige symbolische plechtigheden, die als een eenheid beleefd werden. Er werd veelvuldig feest bij gevierd en optochten gehouden (processies), waarin narren, die als duivels verkleed waren, voor de vrolijkheid zorgden.

De bevolkingsgroepen van de steeds groeiende middeleeuwse steden boden aan rondreizende speellieden, die verenigd waren in een zogenaamde "confrérie", de gelegenheid tot het opvoeren van de mysterie-, mirakel- of moraliteitsspelen. Bekend is "Mariken van Nieumeghen".

Naast de mysterie- en mirakelspelen ontwikkelde zich een zuiver wereldlijk toneel, de zgn. "abele spelen", die ontstaan zijn in de 14e eeuw. (Esmoreit, Gloriant en Lanceloet van Denemarken). De benaming "abele" (schone of kunstige; vergelijk het Engelse "able") wijst op de vakkennis, waarop de (anonieme) schrijvers zich met enige trots beriepen. Ook de spelers moeten een grote vaardigheid gehad hebben om deze spannende en met hevige emoties geladen poëzie uit te beelden.

Na de ernstige stukken speelde men de "sotte cluchten", stukken waarin de "oonstenaers" met meer realistisch en vitaal gooi- en smijtwerk optraden. Het zijn kortere of langere komische verhalen, ontleend aan het dagelijkse leven: het huwelijksleven van de bedrogen echtgenoot; de levensgrapjes van bedriegerijen en listigheden. Er wordt dapper in gesmuld en gedronken, gescholden en gevochten. De lachwekkende hoofdpersonen zijn dom en vrij ruw, Het zijn vlot uitgewerkte stukjes, die meestal als komisch effect eindigen in een fiks handgemeen. Bekend zijn "Die Buskenblazer" en "Nu Noch".

Deze Nederlandse "cluchten" (sottie's, sotterniën of boerden) stammen uit dezelfde periode als de Franse "farces" en zijn er waarschijnlijk ook door beïnvloed. Deze "farces" bereikten hun bloei in de 14e en 15e eeuw, vooral in de omgeving van Rouaan en Lyon.

Het zijn al meer uitgesproken satires. Naast de bekende huwelijks-moeilijkheden behandelen ze vaak allerlei maatschappelijke en politieke kwesties. Er wordt de spot gedreven met de geestelijkheid; de armoede van het volk wordt scherp ironisch aan de kaak gesteld. Er is een klucht van Henri Baude bekend, waarin koning Hendrik VIII als een heldere bron wordt voorgesteld, "die door de hovelingen wordt bevuild, opdat het in troebel water beter vissen is. De hovelingen lieten, nadat ze de klucht hadden gezien, Baude gevangen nemen. Maar op voorspraak: van de koning werd hij vrijgelaten en kon hij verder gaan met zijn politieke satires. Aan deze kluchten deden allerlei soorten mensen mee: jongleurs, studenten, rechtsgeleerden enz. Overal ontstonden kleine groepen. Heel bekend zijn de "Basochiens", leden van de "Confrérie de la Basoche", een vereniging van klerken, advocaten en notarissen, die vooral gebruik maakte van haar grote vrijheid bij de opvoering van "farces", waarin het gezag en het gerecht op een drastische wijze over de hekel werden gehaald.

Bij alle feestelijkheden werden de "farces" gespeeld. Men timmerde plankieren of gebruikte wagens als toneel. De encenering was nog erg primitief. Dekors waren er niet, wel zeer veel requisieten en kleurige kostuums. Het ging voornamelijk om de platvloerse lol. Men moet zich dan ook niet voorstellen, dat het publiek ademloos toekeek. Vaak werd er luid gereageerd op de toespelingen van de acrobatische toeren uithalende nar. Kinderen, die noodgedwongen moesten toekijken op de armen van hun ouders, gaven met veel geschreeuw hun misbaar te kennen. En het lawaai van de rest van de kermis ging ook door.

Het pronkstuk van het Franse komische toneel uit de Middeleeuwen is de nog steeds beroemde "La Farce de Maître Pathelin". De schrijver is onbekend gebleven. Omstreeks 1470 verscheen in Rouaan de eerste druk, waarop tot ongeveer 1600 nog 24 drukken volgden. Begin 18^e eeuw heeft de Franse toneelschrijver Brueys een bewerking gemaakt. (L'Advocat Pathelin;1706).

De bewerkers van het stuk, zoals het nu gespeeld wordt, zijn uitgegaan van de oorspronkelijke versie en hebben daarbij gebruik gemaakt van de bewerking van Brueys,

De verarmde advocaat Pathelin komt bij een lakenkoopman, Guillaume, ziet prachtig laken en weet de argwanende koopman door zijn vleierijen zover te krijgen dat deze hem zes meter laken zonder betaling meegeeft. Thuis gekomen heeft hij met zijn vrouw groot plezier over zijn welgeslaagde list. Als de koopman om zijn geld komt, vindt hij Pathelin ijlend in bed en de handige eega verzekert dat haar man in geen weken uit is geweest. Hoewel niet helemaal overtuigd, vlucht de koopman liever naar huis dan een krankzinnige te moeten zien sterven.

Nu krijgt Pathelin een klant de schaapherder Agnelet, die schapen van zijn meester, de lakenkoopman, zou hebben geslacht. Zijn meester heeft hem voor de rechter gedaagd en Pathelin moet hem verdedigen, Pathelin raadt hem aan bij de zitting te doen alsof hij gek is en alleen te antwoorden met "beh". Voor de rechter raakt de koopman totaal in de war, als hij merkt dat Pathelin als verdediger optreedt van zijn eigen herder. Hij eist nu tegelijk zijn schapen en laken, maar verwacht beide in zijn verhaal op de zotste wijze. De rechter moet hem tot de orde roepen en doet dat met het bekend gebleven zinnetje; "Mais revenez à vos moutons" (blijf bij Uw schapen). De rechter spreekt de schaapherder vrij. Pathelin vraagt om zijn loon, maar krijgt hetzelfde te horen als de rechter: "beh, beh". De bedrieger heeft zijn meester gevonden.

Literatuur:

- Simons, L.   Het drama en het toneel in hun ontwikkeling,
deel I (Amsterdam 1921)
- Monteyne, Lode   Drama en toneel (Antwerpen 1949)
- Doumic, R.   Histoire de la Littérature Française (Parijs 1947)

De volgende uitgaven zijn te verkrijgen in de openbare bibliotheken van Breda, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg:

- Maître Pierre Pathelin; farce du quinzième siècle, adapté" et annoté par Th, Stille. (Schooluitgave Meulenhof) verkrijgbaar in Breda, Eindhoven en Tilburg onder nr. fran. 882

- La farce de Maître Pathelin; adaption de P. van Keymeulem et L. Verlee. (De Sikkel).
verkrijgbaar in 's-Hertogenbosch onder nr. fz. 2. en in Eindhoven onder nr. fran. 882.